

BIELSK PODLASKI בייסלק פודלסקי

יישוב סמוך עיר הנזכר לראשונה במאה הי"ג, קיבל זכויות עירוניות ב-1495 מיד של הדוכס הגדול אלכסנדר היגלוני. המידע הראשון בנושא היהודים בביילסק פודלסקי מגיע מסוף המאה הט"ו. הדוכס הגדול קזימיז' היגלוני חקר ב-1487 את שירותי המכס בעיר לשני יהודים מלוצק. באותה התקופה היה בוודאי הציבור היהודי בביילסק פודלסקי בבחינת ציבור קטן ולא היה בבחינת קהילה של ממש. קיומה של קהילה שכזו בביילסק פודלסקי אושר רק במחצית המאה הט"ז. כבר אז עמד על תילו בית הכנסת הראשון (1542). ב-1561 הדוכס הגדול זיגמונט השני אוגוסט חקר ליהודי בייילסק לתקופה של ארבע וחצי שנים זכות לבישול הבירה בביילסק, נרווה וקלשצ'לה. לאחר שלוש שנים היו חיכוכים בין הנוצרים ליהודים ולאחר שנתיים – כתוצאה מהתערבותו של המלך- היהודים קיבלו פריבילגיות נוספות. היות והעיר מונחת על פרשת דרכי מסחר המובילות מבריסק לפרוסיה הדוכסית וכן מקרקוב ו-ורשה לוויילנה, העיסוק העיקרי של היהודים היה בחכירה של יחידות המכס ובמסחר. רישומים מסוף המאה הט"ז לאחר סיפוח חבל פודלסיה לשטחי המלך אינם מבחינים בנוכחותם של היהודים בביילסק פודלסקי, כנראה כתוצאה מפעולת החוקים המגבילים את התיישבותם של היהודים בערי המלך *de non tolerandis Judaeis*. לפי מקורות אחרים הקהילה היהודית בביילסק פודלסקי התקיימה עוד עד ל-1662. גל הגירה פנימית נוסף של היהודים לביילסק פודלסקי התרחש בסוף המאה הי"ח והוא הואט על ידי התנגדויות עיקשות של העירונים בביילסק. את האישור הרשמי להתיישבות בביילסק פודלסקי קיבלו היהודים במעבר בין 1802 ל-1803, בעת שלטון הפרוסים. הקהילה היהודית, שמנתה 31 בני אדם, קמה מחדש ב-1807. לאחר סיפוח העיר לרוסיה נמשך גל ההגירה הפנימית של היהודים לעיר שהיה איטי אך עקבי. ב-1847 מחוז השליטה של בית הכנסת בביילסק מנה קרוב ל-300 מאמינים וב-1861 כבר היו יותר מ-1200 יהודים (בביילסק התקיימו שלושה בתי כנסת ובתי תפילה). ב-1878 מתוך 5800 תושבים, יותר מ-68% היו יהודים. בראשית המאה הכ' מספרם החל לקטון, אך ב-1938 הם היוו עדיין 38% מכלל אוכלוסיית בייילסק פודלסקי.

ההתמקדות הגדולה ביותר של החנויות והדירות היהודיות נמצאה ליד כיכר העיר והעירייה. היהודים גרו גם ברחובות הראשיים של העיר: מיצקייביץ', שקולנה, בוזניצ'ה, וונסקה, ווידובסקה, אוגרודובה. בית הכנסת עשוי העץ הראשי הוקם ב-1898 במקומו של זה הישן. הוא קיבל את הכינוי יפה עיניים והוא פורק בעת מלחמת העולם השנייה. לא אחר משם נמצא בית כנסת חסידי. ברחוב בוזניצ'ה (רחוב בית הכנסת) נמצא בית הכנסת שערי ציון. לידו היה מקווה, תלמוד תורה, ישיבה ובית יתומים. ברחובות רינקובה ופושקין נמצא בית הכנסת שנבנה בית הכנסת ב-1899 בידי יובל לנדאו ותנחאל גרודז'ינסקי.

בביילסק פעלו גני ילדי יהודים, בתי ספר, בתי יהודים, ארגוני צדקה, קבוצת תיאטרון, קבוצות ספורט לחובבים: מכבי, מורגנשטרן והפועל וכן מכבי אש. ארגונים ציוניים כגון החלוץ, החלוץ הצעיר, השומר הצעיר, איגוד את הנוער שהתכונן להגירה לפלשתינה. קרוב לוודאי כי בשנות ה-30 בביילסק קם סניף של ארגון הרוויזיוניסטים הציוניים בית"ר. ממפלגות פוליטיות בעיר התקיימה תשתית של פועלי ציון והבונד הסוציאליסטי.

בשעת הכיבוש הסובייטי, שהו בעיר כששת אלפים יהודים, רובם נמלטים מהשטחים בשליטת הרייך השלישי. לאחר כיבוש העיר הגרמנים ייסדו בסוף אוגוסט-תחילת ספטמבר 1941 את הגטו אשר חלש מלבד על יהודי בייילסק גם על יהודים מעיירות אחרות בחבל פודלסיה, בין השאר מנרווה ואורלה. באמצע יולי קם היודנראט (מועצת היהודים) ובראשו עמד שלמה אפשטיין.

הגרמנים העבירו את האוכלוסייה היהודית תחת שבט של עינויי חוק בהטלת מיסי שוד, הטלת פקודות של קיום עבודת פרך (מכרי גומא או כריתת עצים), איסור קיום הפולחן הדתי ובשריפה פומבית של תשמישי קדושה. שטח הגטו שכולל כיום את הרחובות מיצקייביץ', יגלונסקה, קופרניק וקז'ימיז'ובסקה, הוקף בחומה שנבנתה על ידי היהודים עצמם. כמות האנשים האסורים בגטו בייילסק נאמדת בשלושת אלפים עד ששת אלפים בני אדם. היסול הגטו נערך בתחילת נובמבר 1942, לאחר הבאת יהודי בוצ'קה, ברנסק ואורלה לביילסק פודלסקי. בכל יום הגרמנים שלחו למחנה ההשמדה בטרבלינקה טרנספורט בן 1000 איש. 200 בני אדם נשלחו לגטו בביאליסטוק. 78 חולי בית החולים נרצחו במקום. בעיר נותרה רק כקבוצה של כ-50 סנדלרים עם משפחותיהם. בינואר 1953 הגרמנים העבירו אותם לפייטרשה שליד ביאליסטוק ולאחר מכן רצחו אותם במחנות ההשמדה במיידנק או אושוויץ.

בית העלמין היהודי בביילסק פולדסקי נמצא דרומית-מערבית ממרכז העיר, ברחוב ברנסקה- הדרך המובילה מהעיר לכיוון זמברוב. בית העלמין כיום, שנוסד ב-1807, ודאי לא היה בית העלמין היהודי הראשון בביילסק פולדסקי ששימש את בני דת משה (קרוב לוודאי שבמאות ה"ו והט"ז היה קיים בית עלמין שנמצא יותר קרוב לכיכר השוק). הקבורה הידועה האחרונה התקיימה בו ב-1941. גם יהודי צ'יזי, היינבקה ואוגוסטוב קברו כאן את מתייהם. בתקופת מלחמת העולם השנייה, בית העלמין חולל ונהרס על ידי הגרמנים אשר הוציאו ממנו ב-1942 את רוב המצבות העשויות אבן חול. תהליך ההרס התמשך שנים רבות לאחר תום הכיבוש. על שטח של 1,5 הקטר (ולפני המלחמה 3 הקטרים) השתמרו קרוב ל-70 מצבות ומאלה העתיקה ביותר היא משנת 1850. על המצבות העשויות שיש, אבן חול ובטון נשתמרו כתובות קבורה בלשון העברית, היידיש והפולנית. במקום של קברי המונים של קורבנות השואה עומדת אנדרטה לזכר יותר מ-200 בני אדם שהוצאו להורג בירייה בין השנים 1941-1944 על ידי ז'נדרמים גרמנים והגסטפו. ב-2019, באמצעות קרן ההגנה על מורשת מחוז ביילסק, על גבול בית העלמין נחנכה אנדרטה בצורת חומה ובה הוכנסו כמה אלמנטים של מצבות שבורות.